

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ І САМОРОЗВИТКОМ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В УМОВАХ ШКОЛИ ЖИТТЄВОЇ ТВОРЧОСТІ

У статті розглядається проблема психолого-педагогічного управління розвитком і саморозвитком особистості учня з позицій школи життєвої творчості.

Ключові слова: психолого-педагогічний аспект управління; структурні елементи життєвої компетентності особистості учня; система роботи школи життєвої творчості; модель науково-методичного забезпечення; психолого-педагогічна майстерність учителя; розвиток і саморозвиток особистості вихованця; шляхи організації освітньо-виховної діяльності.

В статье рассматривается проблема психолого-педагогического управления развитием и саморазвитием личности ученика с позиций школы жизненного творчества.

Ключевые слова: психолого-педагогический аспект управления; структурные элементы жизненного творчества; модель научно-методического обеспечения; психолого-педагогическое мастерство учителя; развитие и саморазвитие личности воспитанника; пути организации образовательно-воспитательной деятельности.

The article deals with the problem of psychological and pedagogical guidance by development and self-development of a pupil's personality from the positions of school of life creativity.

Key words: psychological and pedagogical aspect of guidance, structural elements of life creativity, the model of scientific and methodics support, development and self-development of a pupil, the ways of organization of educational activity.

Входження нашої держави у високоцивілізований світовий простір принесе з собою нову генерацію навчання і виховання, розвитку та саморозвитку особистості людини. Важливим фактором на шляху цього процесу в освітній галузі є використання потенціалу психолого-педагогічних технологій для організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх, спеціальних та позашкільних навчальних закладах.

Освіта, яка не вчить жити успішно в сучасному світі немає ніякої загальнолюдської цінності. Перспектива розвитку прогресивного суспільства і доля людства залежить від життєвої компетентності особистості, життя та діяльність якої проходять у цьому людському середовищі [9, с.12].

Настав час оцінювати освіту за тим, яку особистість вона розвиває, чи створює умови для її саморозвитку, щоб досягти вихованцю життєвих успіхів. З огляду на це чільне місце належить компетентнісній зорієнтованості навчально-виховного процесу, що передбачає цілісну модель розв'язання життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей та творчого зростання **Людини** [5, с.18].

Враховуючи вимоги часу здійснювався науковий експеримент у Криворізькій загальноосвітній школі I – III ступенів № 37 (20.12.2002 – 30.12.2010) з проблеми «Формування життєвої стратегії особистості в умовах школи життєтворчості» (директор С. В. Пивовар). Ця ідея є однією з відповідей системи навчально-виховного процесу сьогодення на соціальне замовлення. Вона є шляхом, яким освіта в сучасному світі намагається прийти до подолання розриву між результатами освіти (як загальної, так і професійної) та сучасними вимогами життя.

Бути компетентним у житті – це значить уміти знаходити гармонію між собою та оточуючим світом. Щоб не відставати, потрібно випереджати, а не наздоганяти – ось головний праксеологічний принцип концепції життєтворчості [4; 8].

Школою життєтворчості можна вважати інноваційний навчальний заклад, у якому здійснюються глибинні, системні перетворення, що охоплюють усі аспекти реформування навчально-виховного процесу [7; 15; 16].

Концептуальні засади педагогіки і психології життєтворчості складають провідні ідеї психологи (Л. С. Виготський, А. Маслоу, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Л. В. Сохань, І. Д. Бех), соціологи (О. А. Донченко, М. О. Шульга, Г. М. Несен, Г. М. Сагач, В. І. Цимбалюк). Її коріння сягає в глибини національної культурно-освітньої та педагогічної думки (Григорій Сковорода, Памфіл Юркевич, Софія Русова, Григорій Ващенко, Василь Сухомлинський та інші).

Важливе в концепції життєтворчості займає становлення духовних цінностей особистості. Слова В. О. Сухомлинського про те, що «світ вступає у вік Людини, і більш ніж коли б то не було, ми зобов'язані думати про те, що вкладено в душу дитини» розкривають важливий змістовий аспект педагогіки життєтворчості [14, с. 171].

Один із провідних розробників теорії життєтворчості І. Г. Єрмаков зазначає, що в основу концепції життєтворчості покладено уявлення про життя людини як безперервний творчий процес, що починається з раннього дитинства і продовжується протягом усього людського буття [6].

Провідним шляхом у впровадженні психолого-педагогічних технологій школи життєтворчості – бачити учня, знати, розуміти його, вміти «ввійти» у світ вихованця, створити умови його «живої» зацікавленості в навчально-виховному процесі [10; 13; 11].

Школа повинна розглядати свого випускника з позицій того, чи відбудеться він як професіонал у певній галузі, чи володіє він якостями, необхідними для творення нормальних умов життя та функціонування в цих умовах [2].

Нова школа – це школа життєтворчості, яка має базуватися на нових методах навчання, нових взаємостосунках, нових життєтворчих технологіях, які б дозволили людині XXI століття жити в гармонії зі світом, суспільс-

твом і з собою. Місія такої школи має бути спрямована на утворення демократичних засад, демократичних цінностей сучасного суспільства [1, с. 9-10].

Серед важливих принципів школи життєтворчості слід виділити: відкриття учням позитивних перспектив їхнього шляху; виявлення і розвиток індивідуальних здібностей та природних обдарувань у кожної дитини; підтримка ініціативи школярів щодо подолання складних життєвих ситуацій; виховання життєвої компетентності учнів з орієнтацією на духовні цінності; створення умов для самоосвіти та самовдосконалення особистості вихованців; розширення життєвого простору дітей за рахунок самоактуалізації особистості учня в різних сферах шкільної життєдіяльності [3].

Домінантою виховного процесу є забезпечення опанування учнями фундаментальних духовних цінностей людства – принципів гуманізму, справедливості, толерантності, культурного спілкування, національного примирення, збереження природи. Розвиток і саморозвиток учнів – головне кредо. Необхідно розвивати їх творчий потенціал, плекати в дитині індивідуальне, самобутнє, розкривати здібності [12, с. 60].

Саме в цьому й полягає нова філософія виховання – керуватися не заборонами, а природними бажаннями вихованців, повіривши в первинність їхніх прагнень робити добро, любити життя, людей. Виховання здійснювати через любов і духовність.

Вивчення передового педагогічного досвіду, ретроспективний аналіз власної управлінської діяльності (заступник директора з навально-виховної роботи, директор школи) та науково-дослідного експерименту привели до думки, що здійснювати концептуальне психолого-педагогічне управління школою життєвої творчості – це означає: вести до успіху кожного члена педагогічного колективу; визначати чітку стратегію розвитку школи; здійснювати гнучке регулювання і сучасні зміни в структурі навчального закладу; створювати постійно позитивну психолого-педагогічну атмосферу серед учнів, учителів та батьків, яка стимулює творчий процес; здійснювати розвиток і саморозвиток особистості учня, здатної до творчості і самостійного прийняття рішень; будувати життєві плани та прагнути до самоактуалізації; досягати конкретних переваг.

Ефективна, змістовна, усвідомлена творча праця членів педагогічного колективу сприяє формуванню потреби самовдосконалення, надихає на творчі відкриття, реалізацію набутого потенціалу, забезпечує створення інноваційно компетентнісного освітнього середовища. Відповідно до цього провідними принципами діяльності є: розвиток життєвої компетентності з орієнтацією на духовні цінності; створення комфортних умов перебування дитини в школі, орієнтація на навчальну та життєву успішність особистості, ефективну соціальну адаптацію; самоактуалізація учнів, набуття ними ціннісного суб'єктивного досвіду; рефлексія та саморефлексія особистості в процесі її діяльності, що включає аналіз та самоаналіз, критичне і стратегічне мислення, вміння бачити перспективи, системний підхід до вирішен-

ня проблем; інтерсуб'єктивна взаємодія вчителя та учнів у процесі освітньої діяльності, толерантне ставлення дорослого до позиції дитини, формування в них самостійного мислення, вміння аргументовано та коректно відстоювати власну думку; проблемне навчання, а також принцип пріоритетності творчої діяльності над репродуктивною.

Дослідно-експериментальна робота та аналіз передового педагогічного досвіду показали, що пріоритетними напрямками діяльності шкіл життєтворчості є: любов до дітей, зацікавленість їхньою долею; оптимістична віра в дитину; співробітництво, майстерність спілкування; спільна творчість учителя і учня; пріоритет позитивного спілкування; індивідуально-особистісний підхід з урахуванням можливостей учнів; створення ситуацій вільного вибору навчального завдання; цілеспрямована робота з обдарованими дітьми; творчий розвиток і саморозвиток, самоактуалізація, самовдосконалення та самореалізація.

З метою психолого-педагогічного управління розвитком і саморозвитком особистості учня в умовах школи життєвої творчості в основу методичної роботи доцільно покласти розв'язання таких задач: підвищити рівень знань педагогів про психологічні особливості емоційної сфери вчителя і теоретичні основи його емоційної культури; відпрацювати і закріпити в процесі відвідування занять методичного практикуму прийоми і способи емоційної регуляції власної поведінки, емоційної гнучкості як важливої складової емоційної культури вчителя; формувати способи і прийоми регуляції емоційного стану й емоційних реакцій на дію зовнішніх чинників педагогічного середовища; озброїти методикою і технологією емоційного виховання учнів.

Слід зазначити, що в розвитку емоційної гнучкості вчителя велику роль відіграють різні типи уроків: урок-інтерв'ю, урок-роздум, урок-суперечка, урок-діалог та ін. У діалогічній і дискусійній формах відпрацьовуються вміння вчителя і учнів висловлювати свою точку зору, аргументовано захищати її, слухати і чути співрозмовника, поважати чужі погляди, володіти собою в емоційно напружених ситуаціях.

Учитель є головним джерелом емоцій. Він допомагає учням, створюючи емоційний стимул до навчання, яке є процесом активним. Як відомо, насильно навчити неможливо, тому важливо створити позитивну емоційну атмосферу, надати учням емоційний стимул. Позитивні емоції підвищують якість пізнавальної діяльності.

Тільки в атмосфері доброзичливих, щирих, демократичних стосунків з дітьми можна розбудити в них інтерес до спільної діяльності. Такі стосунки не виключають вимогливості, але змінюється її характер – вимоги ставить не особисто педагог, а сама справа до всіх його учасників. У такий спосіб відбувається підготовка дитини до майбутньої діяльності, її орієнтація на поліпшення свого мікросередовища.

За нашими переконаннями особливе місце в структурі майстерності вчителя займає педагогічна техніка, під якою розуміють сукупність умінь і навичок, які необхідні для ефективного застосування системи методів педагогічного впливу на окремих учнів і колектив у цілому.

Якщо все різноманіття вмінь і навичок педагогічної техніки об'єднати в групи, то структура цього важливого компонента майстерності вчителя може бути виражена такими загальними вміннями: мовні вміння мимічної та пантомімічної виразності; вміння управляти своїми психічними станами і підтримувати емоційно-творче напруження; акторсько-режисерські вміння, що дозволяють впливати не тільки на розум, але і на почуття учнів.

Під час дослідно-експериментальної роботи в Криворізькій загальноосвітній школі I–III ступенів № 37 розроблено систему психолого-педагогічних технологій, які ведуть до успіху в діяльній сфері. Серед них:

1. Структурно-логічні (поетапна організація системи навчання через логічну послідовність і розв'язання задач).

2. Інформаційно-комунікативні (готують до життя в інформаційному просторі).

3. Розвитку та саморозвитку творчої особистості (формують систематичне мислення та творчі здібності, пізнавально-пошукову діяльність).

4. Біоадекватні (являє собою сукупність скоординованих дій учителя й учнів, метою яких є мотивація й активізація цілісних динамічних мислеформ із навчальної та навичок інструментальної роботи з ними; дана методика – релаксаційно-активна, в якій чергуються етапи релаксації (накопичення інформації, робота правої творчої півкулі) з етапами активності (тренування лівої півкулі: логіка, аналіз, синтез інформації). Дана методика забезпечує ідеальну роботу структур мозку, а як наслідок – ідеальне фізичне самопочуття дитини.

5. Інтегральні (поєднання основних напрямів удосконалення навчального процесу: психологічне обґрунтування когнітивних та інших процесів, які забезпечують успішний перебіг навчального процесу; планування результатів навчання; укрупнення дидактичних одиниць; врахування психічного стану учнів; типології нервової системи вихованців, їх інтелекту та здібностей).

6. Концентрованого навчання (механізм реалізації концентрованого навчання полягає в застосуванні методів навчання, які максимально враховують підготовку й динаміку працездатності учнів).

7. Сегментарного навчання (виводить учнів на саморозвиток шляхом самовизначення в діяльності та спілкуванні, розкриття внутрішніх можливостей, формування в діяльності та спілкуванні, розкриття внутрішніх можливостей, формування вміння мислити, говорити, діяти).

8. Компенсуючого навчання (створення адекватних умов для навчання, розвитку й виховання, запобігання дезадаптації школярів у загальноосвітніх навчальних закладах; створення належних умов (детальне вивчення

особливостей психологічного розвитку школярів; організація навчального процесу з опорою на життєвий досвід; розкриття особливостей навчального предмета і видів діяльності, які треба опанувати; врахування особливостей психічного розвитку; створювати ситуації для самоствердження).

На основі багаторічних спостережень, дослідно-експериментальної роботи, ретроспективного аналізу власної практичної діяльності та їх інтеграційного поєднання ми прийшли до висновку, що психолого-педагогічне управління розвитком і саморозвитком особистості вихованців в умовах школи життєвої творчості матиме високу результативність при тій умові, коли працівники навчального закладу будуть дотримуватися гармонійної єдності, величі Краси і Добра, творчого мислення людської Душі як джерела моральної чистоти, сердечності та Духовного багатства. Саме це є могутньою основою того, щоб кожна школа стала сприятливим «екологічним середовищем дитинства», середовищем його щасливого перебування, де воно, дитинство, може думати, трудитися, проявляти творчість, отримувати новий приплив енергії і радісне піднесення сил, готувати себе до самостійного життя.

Таємничо-загадковий світ психолого-педагогічних технологій, що реалізувався в практичній діяльності школи дає дійовий ефективний результат лише при тій умові, коли він буде здійснюватися в творчій енергетиці самого вчителя, в глибині та самотності його мислення, в умінні вільно розпоряджатися навчально-виховними прийомами і засобами, в чарівності та інтелектуальності його поведінки і спілкування, в його дидактичному мистецтві «розпалювати» уявлення, Душу і Серце школярів, стимулювати їх розумову ініціативу, в умінні емоційно «заряджати» учня. Велич Краси Людської Душі вчителя, його внутрішній світ, його прагнення до творчості – ось центр, ядро його творчої лабораторії впровадження психологічно-педагогічних технологій, усі дослідження якої, неначе стрілка компаса, направлені на особистість учня, розвивають його, здійснюють саморозвиток, а через учня – до творчого задуму навчально-виховного дійства, щоб знову повернутися до особистості вихованця.

У Криворізькій загальноосвітній середній школі № 37 під час дослідно-експериментальної роботи розроблена і апробована на практиці модель науково-методичного забезпечення підготовки компетентного вчителя через застосування інноваційних управлінських технологій. Ця модель дала високі результати в роботі. До складу цієї моделі увійшли такі технології: технологія консенсусу (спільне вироблення рішень, що влаштовують усіх учасників їх обговорення); технологія делегування повноважень (наділення кожного вчителя певними повноваженнями, в межах яких він може приймати особисті рішення, брати на себе відповідальність, виявляти творчий підхід); технологія адаптивного управління, підтримки розвитку кожного з учасників педагогічного процесу; технологія реалізації психолого-педагогічних ідей школи як громадського осередку.

Інноваційний підхід учителів експериментальної школи до навчання, виховання, розвитку і саморозвитку учнів різних категорій (середніх, здібних, обдарованих) у контексті підготовки їх до життєвої творчості сприяв педагогам у розвитку їх особистих компетентностей: професійної, управлінської та самоосвітньої.

Сьогодні підказує, що сучасна школа потребує вчителя-психолога, дослідника, науковця, актора, здатного креативно розв'язувати професійні завдання, співпрацювати і вести за собою, який виступає керівником індивідуальних та групових проєктів, організатором спілкування всіх учасників освітнього процесу, генератором ідей освітніх ініціатив, спрямованих на урізноманітнення технологій навчання.

Для того, щоб процес становлення компетентної особистості випускника школи відповідав вимогам часу, вчитель сам створює себе як інноваційну особистість через самоаналіз власного «Я», відходу від стереотипів, що склалися в педагогічній діяльності, відкритості до нового досвіду і готовності до змін.

Психолого-педагогічній майстерності вчителя спрямованій на розвиток і саморозвиток особистості учня притаманно: ентузіазм, зацікавленість предметом, який викладається, безперервний науковий пошук, різноманітність педагогічних дій, творчий характер навчання, організація групової взаємодії на уроках, організація дискусій, мозкових атак, рольових ігор тощо; створення сприятливого психологічного клімату, повага до учня, віра в його сили, створення ситуацій успіху; застосування в педагогічному процесі елементів самоосвіти, озброєння вихованців прийомами самостійної пізнавальної діяльності та надання їм відповідної допомоги; відповідальність, любов до дітей, благородство, доброта, принциповість, правдивість, працьовитість; риси інтелектуальної сфери особистості: допитливість, кмітливість, ерудиція, дотепність, уміння виділяти головне, логічність мислення, розвинута мова; емоційно-вольові якості особистості: підтримка, самовладання, життєрадість, рішучість, вимогливість до себе і дітей; соціально-психологічні якості: ввічливість, справедливість, доброзичливість, діловитість, організаторські здібності; сенсорно-рецептивні характеристики: розподіл уваги, спостережливість, пам'ять на обличчя, педагогічне уявлення, здатність бачити очима дитини, емпатія, фантазія, почуття гумору; риси самосвідомості особистості: самокритичність, упевненість у собі, почуття власної гідності.

Динаміка формування вчителя-майстра в експериментальній школі життєтворчості (кадрова стратегія) здійснювалася за допомогою: науково-методологічного семінару: «Технологічний підхід до теоретико-методологічних засад професійної майстерності вчителя як основа гармонійного розвитку і саморозвитку особистості учня в навчально-виховному процесі в умовах школи життєтворчості»; проблемного науково-теоретичного семінару «Сукупно діюче поєднання психолого-педагогічних техно-

логій розвитку і саморозвитку особистості учня в урочній та позакласній пізнавальній діяльності»; організація і проведення «Майстер-класів» з такої тематики: «Використання психолого-педагогічних технологічних прийомів на різних етапах уроку», «Золота педагогічна колекція», «Майстерність екстрених заходів» і науково-методична рада з упровадження ключових компетентностей тощо.

У процесі дослідно-експериментальної роботи нас цікавив процес професійних змін, узагальнені характеристики педагогічної успішності, які впливали із аналізу та якості участі вчителя у професійній й громадсько-педагогічній діяльності як показник результативності самоосвіти. Одним із засобів ефективного позитивного зрушення педагогічної майстерності педагогів експериментальної школи стало створення професійного педагогічного портфоліо як форми самоосвітньої діяльності вчителя. Мета створення портфоліо: визначення динаміки значущих самоосвітніх результатів у цілому; забезпечення відслідковування індивідуального прогресу вчителя; демонстрація його здібностей практично застосовувати освітні надбання. Портфоліо вирішує ряд завдань методичної роботи: постійно підтримує готовність учителя до свідомої та ефективної цілеспрямованої самоосвіти; розширює можливості самонавчання, розвиває рефлексивну і самооцінювальну діяльність; визначає діапазон професійних можливостей учителя; забезпечує неперервність самоосвіти; підвищує рівень його методичної культури.

Ми вважаємо, що технологія роботи з портфоліо є однією з управлінських технологій, що підтримує компетентісно-орієнтований підхід у методичній роботі і допомагає вчителю розвивати свій творчий потенціал.

Чільне місце в Криворізькій загальноосвітній середній школі № 37 надавалося ключовим життєвим компетентностям: соціально-комунікативній; мотиваційній; здоров'язбережній; загальнокультурній; навчально-розвивальній; інформаційно-комунікаційній; громадянській; підприємницькій; життєтворчій.

Системоутворювальним чинником компетентної моделі випускника школи є життєва компетентність особистості. Ця модель повинна базуватися на наступних принципах: ефективності та оптимальності; компонентності; життєтворчості; системності; синергізму; саморозвитку; реалізму; гуманізму; сталого розвитку; проблемності; надійності; інноваційності.

У зв'язку з тим, що в програму навчального закладу покладено концепцію життєтворчості особистості, яка здатна, на наш погляд, розв'язати важливі завдання, що постали перед особистістю та суспільством у XXI столітті, ми пропонуємо модель випускника, який володіє такими особистісними якостями: володіння учня системою знань і творчим підходом щодо їх застосування, вироблення оптимальної моделі власної діяльності; глибока усвідомленість своєї суспільної значущості; відповідальність перед державою, собою за результатами діяльності; психологічна го-

товність до постійного самовдосконалення; здійснення самооцінки, корекції важливих рис особистості, розвитку власного «Я»; працювати згідно з цінностями Істини, Краси, Добра на засадах толерантності; орієнтація на досягнення високих результатів у власній діяльності; дотримання морально-етичних норм поведінки; високий рівень відповідальності за прийняття власних рішень; наявність високої комунікативної культури.

Чільне місце в науковому експерименті відводилося саморозвитку особистості, що пов'язано з формуванням самоосвітньої компетентності школярів. Алгоритмом забезпечення процесу саморозвитку є: постановка завдань перспективи саморозвитку; усунення прогалин; розширення знань предмета; поглиблене вивчення навчального матеріалу; підвищення рівня освіченості; саморозвиток таких якостей як: організованість, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність; поетапне здійснення саморозвитку: під керівництвом учителя, відносно самостійно, самостійно; контроль за саморозвитком: перевірка навчальних досягнень учителем, взаємоперевірка, самоперевірка; моніторинг сформованості саморозвитку і самоосвітніх компетентностей на етапі випуску із школи.

Розкриємо основні самоосвітні компетентності учнів з саморозвитку особистості:

1. Мотиваційна самоосвітня компетентність: розуміння особистих потреб; здатність до навчання; винахідливість; уміння пристосовуватись; прагнення до успіху; бажання змін; відповідальність за самоосвіту; вміння використовувати нові технології; знаходження нестандартних рішень.

2. Функціональна самоосвітня компетентність: організаційне самонавчання; впорядкування своїх знань; представлення, обґрунтування та захист отриманих результатів; уміння оперувати знаннями; застосовувати загальнонавчальні вміння.

3. Соціальна самоосвітня компетентність: співробітництво; ухвалення спільних рішень; розв'язання різних ситуацій; взаєморозуміння; активність; комунікативність; вироблення своєї позиції; гнучкість застосування знань; критичне ставлення до будь-якої інформації; вміння долати труднощі.

Самоосвіта не може бути успішною, якщо не озброїти учнів системою вмінь і навичок навчальної роботи. З огляду на це розроблено інструментарій самоосвітньої діяльності: складання опорних конспектів; проведення уроків-семінарів, конференцій; проблемні питання, задачі; творчі завдання на відшукування нових властивостей чи ознак об'єктів; самостійне складання задач з даної теми; домашні довгострокові роботи; підготовка повідомлень, відповідей; домашні практичні роботи і т. д.

Дослідно-експериментальною роботою встановлено, що формування самоосвітньої компетентності учнів в умовах школи життєтворчості передбачає створення цілої системи управлінських дій: коригування роботи школи щодо здійснення системи самоосвітньої діяльності; відстеження ре-

зультатів; вивчення досвіду з проблем самоосвіти; прогнозування подальшої діяльності педагога; здійснення навчання педагогічних працівників.

Висновок. Психолого-педагогічне управління розвитком і саморозвитком особистості учня в умовах школи життєвої творчості дає ефективні результати в педагогічній практиці при створенні ефективної системи роботи освітнього закладу з інтеграційним поєднанням слідуєчих головних структурних модельованих компонентів: врахування провідних теоретичних концептуальних засад педагогіки і психології життєтворчості; розроблення особистісних якостей життєтворчих компетентностей учня; впровадження нової філософії навчання; побудова моделей науково-методичного забезпечення; створення сприятливої творчої психолого-педагогічної атмосфери серед учителів, учнів, батьків; використання ефективних педагогічних технологій; вироблення інноваційних моделей особистісно зорієнтованих уроків, позаурочних дійств та шляхів організації освітньо-виховної діяльності; примінення дійових психолого-педагогічних прийомів розвитку і саморозвитку особистості учня в педагогічній практиці школи життєвої творчості.

Література

1. Єрмаков І. Г. Педагогіка життєтворчості – стратегічна основа освітніх техно-логій школи ХХІ століття // Дайджест школа-парк. – 2001. – № 5-6. – С. 9-10.
2. Єрмаков І. Проектний підхід у школі життєвої компетентності [Текст] / І.Єрмаков // Підручник для директора. – 2005. – № 9-10. – С. 9.
3. Єрмаков І., Пузіков Д. Життєвий проект особистості: від теорії до практики: Практико-зорієнтований посібник. – Дніпропетровськ, 2007. – 211 с.
4. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Життєтворчі компетенції особистості: Практико-зорієнтований посібник. – Донецьк: Каштан, 2007. – 242 с.
5. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Життєтворчий потенціал розвитку 12-річної школи [Текст] / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков // Педагогіка життєтворчості в контексті нової філософії освіти: психолого-педагогічний аспект / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 13-14 травня 2008 року. – Дніпропетровськ: Інновація, 2008. – С. 18.
6. Життєтворча компетентність особистості: Науково-методичний посібник [Текст] / За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – К.: Богдана, 2003. – С. 17.
7. Життєтворча компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник / За ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя: Центуріон, 2005. – 640 с.
8. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник // За ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя: ХНРБУ, 2006. – С. 165.
9. Імідж сучасної школи: Практико-зорієнтований посібник. Редак. колегія: Т. С. Антоненко (голова), І. Г. Єрмаков (науковий редактор) та ін. – К., 1997. – С.12.
10. Мистецтво життєтворчості особистості: Науково-методичний посібник: У 2 ч. [Текст] За ред. В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін., – К.: ІЗМН, 1997. – Ч.1: Теорія і технологія життєтворчості. – 392с.
11. Петровская Л. А. О природе компетентности в общении // Мир психологии. – 1996. – № 3. – С. 31-35.
12. Погоріла І. Педагогіка життєтворчості – концептуальна основа виховних систем [Текст] / І. Погоріла // Вересень. – 2006. – № 1-2. – С.60.

13. Соф'янц Е. Зміст та структура професійної компетентності педагогічних кадрів // Післядипломна освіта в Україні. – 2004.
14. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором. – К.: Радянська школа, 1988. – С.171.
15. Управление развитием школы: Пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. М. М. Поташника и В. С. Лазарева. – М.: Новая школа, 1995. – 464 с.
16. Хомерики О. Г., Поташник М. М. Развитие школы как инновационный процесс. – М.: Новая школа, 1995. – 405 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2011 р.